

Inscenace 1937 (Jiří Frejka, Národní divadlo, Praha), 1949 (Jiří Frejka, Městské divadlo na Král. Vinohradech, Praha), 1964 (Josef Budský, j. h., Divadlo na Vinohradech), 1970 (Zdeněk Kaloč, Státní divadlo, Brno).

Literatura B. V. Varneke, *Istočniki i zamysel Borisa Godunova, Odessa 1925. G. Vinokur, Boris Godunov Puškina, Literaturnyj sovremennik 1935. — K. Martinek (doslov k 1957). V. Svatoň (předmluva k 1980).*
šrm

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič:

EVŽEN ONĚGIN

(Jevgenij Onegin) — 1825—1833

Ruský román ve verších líčící příběh titulního hrdiny v úzkém sepětí s plasticky vystiženým životem ruské společnosti první třetiny 19. stol., vstřebávající evropské kulturní proudy i vlastní národní tradice.

Evžen Oněgin, mladý petrohradský švihák, lehkomyšlný unuděný dandy, trávicí čas na plesích, odjíždí na venkov, kde mu umírá strýc, po němž má dědit. Po smrti strýce se usazuje na vsi a seznamuje se s básníkem Lenským, opojeným něm. romantikou, a se statkářkou Larinovou a jejími dcerami Olgou a Taťanou. Chladný Oněgin s ironií sleduje bezbrannou navitvu Lenského a jeho vztah k Olze. Pro Olžinu sestru Taťanu je Oněgin ztělesněním dívčích snů o muži; proto odhazuje konvence a píše mu vášnivé milostné vyznání. Oněgin však tento cit odmítá, u Larinových vzbudí naopak žárliivost Lenského a v souboji ho zabíjí. Po letech strávených cestováním se Oněgin vrací a setkává se s Taťanou, která se provdala do „vysoké společnosti“. Oněgin vzplane, ale tentokrát je to Taťana, která odmítá návrat do nejistoty. Román se skládá z 8 hlav — každá je uvedena jedním nebo několika moty z rus. (V. A. Žukovskij, P. A. Vjazemskij, I. I. Dmitrijev, J. A. Baratskij, A. S. Gribojedov), ale i cizích autorů (Horatius, Petrarca, J. Ch. Malfilâtre, finančník J. Necker, G. G. Byron) — a úryvků z Oněginovy cesty po Rusi. Původně *Oněginovy cesty* tvořily 8. hlavu, později byly vyřazeny a k románu jen volně připojeny. E. O. je doplněn autorskými poznámkami.

Žánrové označení E. O. jako románu ve verších je často doplňováno pojmy „volný román“ nebo „lyr. deník“; dílo je podle některých teoretiků vystavěno na principu zrcadlové kompozice (Oněgin — Lenskij, Olga — Taťana, město — vesnice). E. O. vzniká na podkladě romant. byronské epiky (zvl. Dona Juana, 1819—24), která se rozšiřuje, překračuje své temat. zaměření, takže je schopna pojmut celistvý obraz rus. společnosti. Syžet E. O. je vtěsnán mezi hledisko vypravěče a hrdiny; jednou je distance mezi nimi velká, jindy se oba přibližují. Toto přibližování a vzdalování zachytilo jistě rysy Puškinovy tvůrčí osobnosti, které liter. historikové vystihují pojmem

„dva Puškinové“ (jeden harmonický, druhý tušící odvrácenou stranu člověka a světa). Nejvíce autobiogr. prvků obsahují četné digrese, zdůrazňující „deníkový“, lyr. charakter díla (úvahy o liter. tvorbě). Autobiogr. základ, reflektující složitou situaci pokrokové orientované šlechtické inteligence, se promítá do systému postav. „Zrcadlové pojetí“, v němž Oněgin zaujímá kolísavou pozici, vyjadřuje tápání tehdejší rodové šlechty, která byla z vládnoucí pozice vytlačena byrokracií a hledala tudíž východisko v návratu k rus. tradicím, k venkovu a rodinnému krbu. Hledání klidu je ústředním bodem v životě hrdinů: Skrze ně jsou v E. O. na poměrně malé ploše zhuštěny podstatné problémy jedince a světa, Ruska a Evropy, romantismu a jeho různých podob. Romant. vidění není představeno jako jednolitě, ale naopak jako vnitřně diferencované, ústící nakonec ve svůj protipól — deromantizaci, počátek realist. tvůrčí metody. Ironie problemující v lehké hře s elegickými tóny, v střídání stylových poloh se však postupně neobrací jen vůči romant. snu, v němž koření, ale postihuje i problematický rub onoho hledaného klidového stavu. Za přiběhem „dandyho“ Oněgina se tak skrývá hluboká reflexe o lidstvu, národě a jedinci na prahu nového století. E. O., psaný tzv. oněginskou strofou (čtrnáctiverší se zvláštním rýmovým schématem), se stal také důležitým mezníkem ve vývoji rus. verše, zejména jambu, který je tu doveden k formální dokonalosti.

Puškin psal E. O. 1823—31; první zmínku nacházíme v dopise P. A. Vjazemskému. Jednotl. hlavy románu vycházely postupně od 1825, v úplnosti bylo dílo vydáno 1833. 1830 spálil Puškin 10. hlavu, z níž se zachovaly jen šifrované útržky, o jejichž obsah se dodnes vedou spory. Autor se tu snažil zachytit polit. atmosféru v kruzích vojenské inteligence před děkabristickým povstáním. V poslední době se však sovět. teoretikové dívají na přímočaré úvahy o možném vývoji hl. hrdiny značně skepticky. E. O. velmi zapůsobil na čes. kulturu 19. stol. Začal být napodobován ještě předtím, než byl poprvé přeložen do češtiny; promítá se do některých děl J. Nerudy, G. Pfliegera-Moravského, F. Adamce, K. Legera a F. Táborského. Opera P. I. Čajkovského (1879).

Výpisky „Hrajem si na Napoleony, / a lidských tváří milióny / jsou pro nás pouhou podnoží“ (1962, 50).

Preklady 1860 (1927, Václav Čeněk Bendl), 1892 (1913, 1919, 1924, 1926, 1937, Alois Václav Jung), 1935 (Jindřich Najman, výb.), 1937 (1945, 1949, 1954 ... 1977, Josef Hora), 1966 (1969, 1987, Olga Maškova), 1973 (Ivan Kupec, sl.).

Literatura V. G. Belinskij, „Jevgenij Onegin“ A. S. Puškina, *Statji, Moskva 1957. J. M. Lotman, Roman*

v stichach „Jevgenij Onegin“, Tartu 1975. Týž. Roman A. S. Puškina „Jevgenij Onegin“, Kommentarij, Leningrad 1983. G. P. Makogonenko, Roman Puškina „Jevgenij Onegin“, Moskva 1963.

ip

PUŠKIN, Alexandr Sergejevič:

KAPITÁNSKÁ DCERKA

(Kapitanskaja dočka) — čas. 1836

Ruská historická novela odehrávající se na pozadí rolnického povstání 1773—1775, vedného Jemeljanem Pugačovem.

Jako u většiny histor. próz v první polovině 19. stol. (zvl. u tvůrce žánru W. Scotta) je syžet K. d. založen na dynamickém vztahu dvou rovin: jednak události tzv. historických, jednak linie intimní, líčící úsilí mladého venkovského šlechtice Petra Andrejeviče Griňova o začlenění do sociálních vztahů své doby; tato děj. linie je podobně jako v románech W. Scotta koncipována v duchu vývojového románu. Griňova pošle jeho patriarchální otec sloužit ve vojsku rozmístěném ve stepích na jihovýchodním okraji tehdejšího rus. státu. Hrdina zde získává první životní zkušenosti, poznává v lidech dobro i zlo, znepřátelí se s bezectným duelantem a egoistou Švabrinem, náhodně se sblíží s budoucím vůdcem povstání Pugačovem, kterému prokáže nevelkou laskavostí a zavdává tak podnět ke vzniku sympatie mezi nimi, zamiluje se do chudé dívky Marji Ivanovny Mironovové, dcery kapitána v zapadlé pohraniční pevnosti apod. Zde ho zároveň zasáhnou histor. události: Pugačov obsadí pevnost, kde se odvíjely dosavadní události, a Griňova ze sympatie propustí. Hrdina se připojí k vládnímu vojsku, avšak při zprávě, že jeho dívka hrozí nebezpečí, vydá se na vlastní pěst mezi povstalce. U Pugačova dosáhne, že smí dívku převézt z dosahu válečných událostí, avšak brzy nato je sám zatčen a odsouzen, protože byl nařčen ze spojení s Pugačovem. Po naléhavé prosbě jeho dívky ho osvobodí carevna Kateřina II.

K. d. má formu rodinných zápisků, jež Puškina lákala již v → *Evženu Oněginovi*, neboť odpovídala jeho vidění světa: nejcennější lidské vztahy nevznikají podle něho ve sféře společen. hierarchie a konvence, nýbrž ve sféře osobních kontaktů, sympatií, rodiny a lásky. Patriarchální hrdinovi rodiče pokládali za dar osudu, když jim bylo dopřáno, aby se postarali o sirotka; hrdina opustí služební postavení a povinnosti, aby zachránil svou dívku; starý sluha Savelič neváhá nasadit život za pána; kapitánova dcerka nedbá na osobní výhody a oroduje u dvora za hrdinu, když byl zavržen jako spřeženec rebela. Ale i postavy hierarchicky vyzvednuté (carevna i falešný car Pugačov) jsou k obyčejným lidem připoutány darem, který od nich dostali: Pugačov učiní kvůli Griňovovi dvakrát výjimku z krutých zákonů a mravů kozácké vzpoury a carevna omilo-

stní Griňova, protože získá přirozenou čistotu zek vůči jejímu otci, k povstalcům. Hodnoty z pouhého plnění povzaujetí pro konkrétní alérie pečlivých úředníků je obdařena jistým, by půvabem. Nejnižší stojí dový cynik Švabrin (typ 18. stol.), který postráda, nemá přátele, rodin své místo v dějinném s vat kohokoliv za chvíl co je v něm stálého, jso ha zmocnit se hrdinky ho hrdinovi. Puškinovy společen. řád harmonič val sféru citových vaze třeba, aby s ní udržoval štecký sen hrdinův). Z interpretováno i povstá ním důsledkem dlouho přirozeného řádu a zna vajících lidských vaze soudržnost, ale chamti vost a krutost.

K. d. vznikla ve 30. l. literatura přecházela vesnosti k žurnalistice. V srpnu 1833 odjíždí a na místech někdejších sbírá materiál, který p tor. studie *Historie P Pugačeva*) a při práci i poprvé v čas. Sovren ideové a žánrotvorné ratury, zejména problé sky soudržného života erarchie, manipulace, a mír L. N. Tolstého). ho prostředí a vědom principů však zajímá i — Železný proud A. S. A. A. Fadejeva a zvl. chova. K. d. byla ně 1914 (G. Liebken—S. Camerini, Itálie), 195 1958 (V. Kaplunovskij

Překlady 1847 (*Kristi ra*), 1888 (*Štěpán Beran va*), 1888 (*Antonín Pacá 1899 (Miloš Týn, Kapetán podyně)*), 1899 (1921, *Boi dcerka a ostatní povídky p Janeček, Setnikova dcera krásná próza*), 1921 (192 pitánova dcerka), čas. 19 pitánova dcera, in: *Lada*).

**M
Z**

2

Slovník
světových
literárních
děl

ZPRACOVAL
KOLEKTIV AUTORŮ
ZA VEDENÍ
VLADIMÍRA MACURY

Odeon